

ולסמוך (אור שמח). בירושלמי נאמר שהתכיפה אינה מעכבת, אם סמך בזמן הראוי להקרבה.

יש אומרים שהדבר מעכב בסמיכה, ויסמוך שנית (פנים מאירות; גר"א בדעת תוס'), ויש אומרים שאין צורך לשוב

מערכה פב. טמא שנגע בקודש ובתרומה (לגב)

השלכה לגבי הנוגע ואינו מטמא, כגון בתרומה שלא הוכשרה⁴, או להיפך, כשמטמא ואינו נוגע, כגון זב שהסיט את הקודש, או המשליך שרץ על הקודש.

טומאת היסט. בחלק מן הטמאים (זב זבה נידה ויולדת) החמירה התורה, שאפילו אם לא נגעו ישירות בדבר הטהור, אלא רק הזיזו אותו באמצעות הפץ כלשהו - טמאוהו. לגבי האיסור על הטמא לנגוע בקודש, שלדעת ריש לקיש יש בו לאו מיוחד: "בכל קדש לא תגע", יש לדון האם גם טומאת היסט כלולה באיסור. הדבר תלוי בשאלה האם האיסור הוא משום שהטמא טימא את הקודש, בכל אופן הראוי לטמא, או שאיסור הנגיעה הוא כסייג לאיסור האכילה, ואם כן לכאורה אינו אלא בנגיעה ממש.

הרמב"ם (להלן) אינו מזכיר כלל איסור נגיעה, אלא איסור "לטמא את הקדשים או לסבב להם טומאה", ואף כתב במפורש שטעם האיסור "שהרי פוסל אותן". ברם, אין הכרח שפירש כך את הפסוק "לא תגע"; אפשר שלדעתו לפי מסקנת הגמ' הפסוק "לא תגע" אינו עוסק בנגיעה כלל, אלא באכילה, ראה להלן. במאירי בשבת (צא,א) הדברים מפורשים יותר, בעניין הזורק תרומה לבית טמא: "ולחייב את הזורקה על שהוא מטמאה, מדכתיב 'משמרת תרומותי', כלומר שאתה צריך לשמרה מן הטומאה, וכן אומרים 'בכל קדש לא תגע' - אזוהרה לרבות את התרומה' שלא תטמאנה

נאמר בתורה על היולדת בימי טהרתה: "בכל קודש לא תגע ואל המקדש לא תבוא עד מלאות ימי טהרה" (ויקרא יב,ד). פסוק זה מלמד, לכאורה, שהיולדת, וכן שאר הטמאים, אסורים לנגוע בקודש, מפני שהם מטמאים אותו. הסוגיה עוסקת בבירור עניין זה: האם אכן יש איסור לאו לנגוע בקודש, ומהו ה"קודש" האמור בפסוק זה?

המחלוקת על טמא שנגע בקודש

דעת ריש לקיש, שטמא שנגע בקודש לוקה, על פי הכתוב "בכל קודש לא תגע". ר' יוחנן חולק על כך, ומסבירה הגמ' שלדעתו "ההוא בתרומה כתיב". ראייה לדבר מסיום הפסוק: "עד מלאות ימי טהרה", והרי גם כשימלאו ימיה עודנה מחוסרת כיפורים (עד שתביא קרבן למחרת), שאסורה לאכול מן הקרבנות (ראה לעיל מערכה כה). מכאן שמדובר בתרומה, שמחוסר כיפורים מותר בה (רש"י ד"ה בתרומה כתיב)¹. לדעת ריש לקיש, משתמע שהפסוק עוסק בקודש בלבד, ולא בתרומה².

סברת ר' יוחנן, שהלאו נאמר בתרומה בלבד, מעוררת תמיהה: "דהיכן מצינו חומר בתרומה מבקדשים?! (תוס') מכות יד,ב ד"ה ההוא). יש מפרשים שלדעתו אכן יש לאו ומלקות על הנוגע בתרומה, ולא למד מכך בקל וחומר לקודש, כי "אין מזהירין מן הדין" (רש"י ד"ה בתרומה כתיב, וראה גם תוס' סוף ד"ה לענין מלקות). ואף טעם יש בדבר, שמכיוון שהתרומה קלה יותר - יש לחשוש בה יותר, שמא מתוך נגיעתו יבוא לאכול (מאירי במכות שם). ויש מפרשים שלדעתו אין מלקות על הנוגע בתרומה, ו"בכל קדש לא תגע" פירושו, שאם תיגע בתרומה - תיפסל (ר' שלמה מדרויש, מובא בתוס' במכות שם ד"ה ההוא ובשטמ"ק כאן אות א), ודין זה קיים גם בקודש³.

טעמו ויסודו של איסור הנגיעה

יש לדון האם האיסור הוא בעצם הנגיעה, וזאת כסייג שמא יאכלנו (כעין איסור קריבה לעריות), או שמא האיסור הוא מחמת שנגיעת הטמא מטמאת את הקודש. יש לכך

3. לשון הגמ' כאן: "ההוא בתרומה כתיב", אבל במכות הנוסח: "ההוא אזהרה לתרומה הוא דאתא", ולשון זו אינה מתאימה לפירוש הר"ש מדרויש. אכן, תוס' שם גורסים: "ההוא לתרומה הוא דאתא" (עמד על כך במל"מ הנ"ל).

4. וכן בקודש שלא הוכשר, לשיטה ש"חייבת הקודש" מכשירה רק מדרבנן (ראה להלן מערכה קז). יש להעיר, שהדבר פשוט שמותר לטמא לנגוע בהמת קדשים, אפילו על הצד שגם נגיעה שאינה יוצרת טומאה אסורה, מפני ש"קודש" הוא זה שכבר החלה הקרבתו, וחלה עליו קדושת הגוף במלואה, כגון בהמה שנשחטה או מנחה שניתנה בכלי שרת.

1. ביישוב ראייה זו לדעת ריש לקיש עיין משנה למלך הל' טומאת צרעת יא,ב.
2. כן כתבו תוס' ד"ה תניא: "אבל לתרומה לא מוקי ליה כלל", וכן משמע במכות יד,ב, שריש לקיש לומד אזהרה לטמא האוכל תרומה מפסוק אחר, ולא למד מפסוק זה, למרות שלדעתו הוא עוסק גם באכילה. בברייתא אחרת (בספרא תזריע פרק א,ח וביבמות עה,א) דרשו: "בכל קודש לא תגע" - לרבות את התרומה, כלומר, שהפסוק עוסק בקודש ובתרומה, וברייתא זו איננה כאחת הדעות כאן (תוס' ד"ה תניא). הרמב"ן בשבועות (ז,א) חידש שריש לקיש לומד מן הפסוק גם על תרומה, ותמה עליו הריטב"א שם.

כר' יוחנן! יש שכתבו, שהרמב"ם סובר כשיטת ר"ש מדרויש הנ"ל, שאין כוונת ר' יוחנן שלוקים על נגיעה בתרומה (חק נתן; זבח תודה).

בעניין המחלוקת השניה, על המקור לאיסור לאו בטמא האוכל את הקודש, כתב הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין יח, יג-יד) כריש לקיש: "והיכן הזהיר על עוון זה? ביולדת, שהרי נאמר בה 'בכל קדש לא תגע'. מפי השמועה למדו שזו אזהרה לטמא, שלא יאכל קדש קודם שיטבול". נראה שהכרעה זו כריש לקיש נובעת מהברייתא דתניא כוותיה⁸, אבל בלחם משנה (הל' סנהדרין יט, א) תמה על פסק זה: הרי הגמ' אומרת שגם ריש לקיש וגם ר' יוחנן פירשו את "לא תגע" על נגיעה, אלא שר' יוחנן פירש זאת על תרומה, ולא על קודש. מעתה, הברייתא המפרשת את הפסוק על קודש⁹ מוכיחה כריש לקיש גם לגבי הלאו על נגיעה בקודש, וראוי היה לפסוק כמותו גם בזה!

קושיית הלחם משנה נובעת מהנחה, שגם לפי הברייתא הפסוק מדבר על נגיעה, וכוונתה: "או אינו אלא לנוגע" בלבד, כאמור. אכן, מצינו בספר המצוות (ל"ת קכט) שכך פירש הרמב"ם את הברייתא, שכן כתב: "בכל קדש לא תגע – אזהרה לאוכל. אתה אומר אזהרה לאוכל, או אינו אלא אזהרה לנוגע... ואי לנגיעה מאי נטילת נשמה איכא? אלא לאכילה, ואפיקה רחמנא לאכילה בלשון נגיעה למימרא דנגיעה כאכילה". המשפט האחרון מופיע בגמ' בדברי ריש לקיש לפני הבאת הברייתא, ואילו הרמב"ם כותב זאת כהסבר לברייתא, ומכאן שגם לפי המסקנה הפסוק עוסק בנגיעה!

הלחם משנה מתרץ את קושייתו באופן מחודש: הגמ' אמרה תחילה בדעת ר' יוחנן שהפסוק נאמר בנוגע בתרומה, אבל לאחר הבאת הברייתא ראוי להסביר את הפסוק לשיטת ר' יוחנן בדרך אחרת, כדי לקיים את הכלל שבידינו שהלכה כר' יוחנן נגד ריש לקיש: עיקרו של הפסוק נאמר על אכילת קודש, ורק מכך שנקט הכתוב לשון נגיעה אנו לומדים גם על איסור נגיעה. ממילא, חיוב המלקות נאמר על עיקרו של הפסוק, ולא על המשתמע ממנו, ונמצא שבנגיעה יש לאו ללא מלקות. בכך מוסבר גם מדוע פסק הרמב"ם שאין מלקות לנוגע בתרומה (וכן כתב בזבח תודה). תירוץ מעורר כמה קשיים: הלח"מ מחדש מושג מיוחד, של לאו שאין בו מלקות מפני שאינו עיקר הפסוק¹⁰. גם לא

בנגיעתה, ואין הפרש בין טמא שטימאה בנגיעתו בין טהור שטימאה לבית טמא". לעומת זאת, המאירי עצמו במכות הנ"ל כותב שטעם האיסור משום סייג לאכילה⁵, וכן נקט בעל משך חכמה (ויקרא יב, ד)⁶. להרחבת הדיון בעניין חקירה זו עיין בשו"ת אחיעזר יו"ד סי' מ.

המחלוקת על אזהרת טמא האוכל את הקודש

מחלוקת נוספת בין אמוראים אלו, בשאלה מהו המקור לאיסור לאו על הטמא שאוכל בשר קודש: ריש לקיש לומד זאת מאותו פסוק, משום ש"לא תגע" עוסק בעיקרו באיסור האכילה (כפי שהברייתא להלן לומדת בהיקש), אלא שלשון נגיעה שנקט הכתוב מוכיחה שאף הנגיעה אסורה. נראה שלדעתו פירוש הכתוב: "לא תגע" – אפילו לא תגע. ר' יוחנן, לשיטתו שפסוק זה אינו עוסק כלל בקודש, מביא מקור אחר לאיסור אכילתו בטומאה, מגזרה שווה "טומאתו" מביאת המקדש (במדבר יט, ג) לאכילת קודש (ויקרא ז, כ).

הגמ' מביאה ברייתא: "תניא כוותיה דריש לקיש: בכל קודש לא תגע – אזהרה לאוכל... או אינו אלא לנוגע... מקיש קודש למקדש... מה מקדש – דבר שיש בו נטילת נשמה⁷, אף קודש – דבר שיש בו נטילת נשמה". בנגיעה בקודש לכל הדעות אין כרת, ועל כרחך מדובר באכילה.

ברייתא זו מוכיחה כדעת ר"ל באשר למחלוקת השניה, על המקור לאיסור אכילת קודש בטומאה, אך לכאורה סותרת את דבריו במחלוקת הראשונה בעניין הנגיעה, שכן הברייתא מוכיחה שהפסוק אינו עוסק בכך! נראה שכוונת הברייתא "או אינו אלא לנוגע בלבד", ומהיקש הקודש למקדש הוכיחה שמדובר גם על האוכל, ולכן אין ממנה סתירה לדברי ריש לקיש.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין יח, יב) פוסק: "אסור לטמא את הקדשים או לסבב להם טומאה, שהרי פוסל אותן. והמטמא את הקדשים אינו לוקה", כר' יוחנן (כסף משנה, ותשב"ץ ח"ג סי' לז). ברם, גם לגבי תרומה כתב הרמב"ם (הל' תרומות יב, א): "אסור לטמא את התרומה של ארץ ישראל כשאר הקדשים, ולא יביא אותה לידי טומאה ולא יפסיד אותה". לא כתב שיש בכך לאו ומלקות, ואף מלשונו "כשאר הקדשים" משמע שאינו לוקה, ולכאורה אינו

5. על פי זה הסביר מדוע ר' יוחנן מחמיר בנגיעת תרומה יותר מאשר בקודש, שמפני חומרת הקודש אין לו צורך בסייג זה, כאמור.

6. על פי זה הסביר את דעת ריש לקיש, שהתורה אסרה נגיעה בקודש ולא בתרומה, משום שעשתה התורה סייג לאיסור כרת, ולא חששה לעשות סייג לתרומה, כי בדרך כלל אין באכילתה מיתה בידי שמים, מפני שהיא טמאה (עיין חולין קא, א ותוס' ד"ה בנטמא).

7. רש"י מפרש: "נטילת נשמה – כרת", ולפי זה הברייתא מפרשת ש"קודש" הוא קדשי המקדש בלבד, כדעת ריש לקיש, ולא תרומה. ממילא, הברייתא מסייעת לריש לקיש גם במחלוקתו הקודמת עם ר' יוחנן (שפת אמת). אולם ברייתא זו מובאת בגמ' ביבמות עה, א, ושם משמע שהברייתא עוסקת גם בתרומה, והתקשו בזה תוס' כאן (ד"ה תניא). הראב"ד בפירושו לספרא כותב ש"נטילת נשמה" היינו בין כרת,

בקדשים, ובין מיתה בידי שמים, בתרומה, וכך משמע להדיא בספרא, שהוציאו מכלל זה רק את המעשר.

8. כך דעת רוב הראשונים, והרמב"ם מכללם, שהלכה כריש לקיש לגבי ר' יוחנן כשתניא כוותיה (עיין יד מלאכי סי' תקסח ואנצ'י תלמודית ערך הלכה ציון 874 והלאה).

9. נראה שהלח"מ מפרש כרש"י הנ"ל הערה 6, שהברייתא עוסקת בקודש בלבד. מכל מקום, גם על פי ההבנה שהיא עוסקת גם בתרומה היא מוכיחה דלא כר' יוחנן.

10. אפשר שלדעת הרמב"ם אין מלקות על דבר הנלמד מריבוי ואינו מפורש (עיין ספר המצוות, שורש ב, ומשנה למלך הל' שגגות יג, ה), אבל לא שמענו כן בדבר המפורש בתורה אלא ש"אינו עיקר".

כגון... גבי טמא שנגע בקדש בפרק אלו הן הלוקין... שאין למדין מן הכללות במקום שהגמרא מכרעת בהדיא כאחד מהן. ברור שלדעתו הגמ' מכריעה כר"ל גם בעניין הנגיעה¹². כמו כן כותב הריטב"א במכות (יד,ב): "תניא כוותיה דריש לקיש – והלכתא כוותיה, דלא איתמר דר"ל ור' יוחנן הלכה כר"י אלא היכא דליכא מתניתא דמסייעא לריש לקיש" (וראה גם דבריו בעבודה זרה ו,ב ד"ה ולענין הלכתא)¹³.

סיכום

לדעת ריש לקיש טמא שנגע בקודש לוקה, אך לא בתרומה. לדעת ר' יוחנן הנוגע בקודש אינו לוקה, ונחלקו ראשונים האם לדעתו הנוגע בתרומה לוקה (רש"י ותוס') או לא (הר"ש מדרויש). עניינו של האיסור לנגוע הוא שלא לטמא את התרומה (רמב"ם; מאירי בשבת), או כסייג מפני אכילתה (מאירי במכות).

להלכה פסק הרמב"ם שאין מלקות על נגיעה בקודש ובתרומה. יש סוברים שלדעתו יש לאו בנגיעה בקודש, אבל אין בו מלקות, כי עיקר הכתוב נאמר על האכילה (לחם משנה). ויש סוברים שלדעתו אין לאו בנגיעה כלל, כי על פי הברייתא הפסוק עוסק באכילה בלבד (מאירי). הרמב"ן והריטב"א פוסקים כריש לקיש, שטמא שנגע בקודש לוקה.

מערכה פג. אכילת קודש בטומאה לפני זיקת הדם (לד,א)

אין חייבין עליו משום פיגול נותר וטמא עד שיקרבו מתיריו¹⁴.

הסוגיה כאן עוסקת בשאלה, האם הפטור האמור הוא רק מעונש כרת (וחיוב חטאת לשוגג), אבל האוכל בטומאה עובר בלאו וחיוב מלקות, או שמא אין באכילה זו איסור לאו כלל? שאלה זו נשאלת בין לגבי אדם טמא שאכל קודש ("טומאת הגוף") ובין לגבי אדם טהור שאכל קדשים שנטמא ("טומאת בשר").

בטומאת הגוף

הגמ' מביאה מחלוקת בין ר' יוחנן לריש לקיש באשר

הרא"ש. כיוצא בזה כתבו אחרונים שם, שמדובר בתרומת פירות דרבנן, או בתרומה בזמן הזה, שהיא מדרבנן (עיין רש"ש ומצפה איתן). מכל מקום, גם הרשב"א לא הזכיר את "לא תגע", אלא את הפסוק "משמרת תרומותי" (במדבר יח,ח), ואף ציין לרש"י (גיטין סא,א ד"ה וסיפא), המזכיר פסוק זה.

מדוע לא הזכירו ראשונים אלה את "לא תגע" כמקור לאיסור דאורייתא לטמא תרומה? הדבר ניתן להבנה בכמה דרכים: א. דעתם כמאירי בדעת הרמב"ם, שלפי מסקנת הסוגיה אין ב"לא תגע" איסור נגיעה כלל. ב. דעתם שהלכה כריש לקיש, ש"לא תגע" נאמר בקודש בלבד, ולכן לא הזכירו פסוק זה ביחס לסוגיה בגיטין, שכן הסתם אינה עוסקת בקודש. ג. דעתם ש"לא תגע" כולל איסור נגיעה אף בתרומה, אבל האיסור הוא בנגיעה בלבד כסייג לאכילה, כדעת המאירי הנ"ל, ואילו הגמ' בגיטין מדברת על ה"מטמא", גם באופן שאין בו נגיעה.

1. הגמ' להלן מג,ב מוכיחה ש"וטומאתו עליו" מוסב על האדם ולא על הבשר.

מוכן, מדוע נחדש חידוש גדול כזה כדי ליישב את שיטת ר' יוחנן, כאשר ברור מהגמ' שר' יוחנן לא ידע את הברייתא הזו? ועוד: הרמב"ם לא מביא את הפסוק "לא תגע" לעניין האיסור לטמא קדשים, וגם טרח לנמק "שהרי פוסל אותן", ומשתמע מנימוקו שאין בנגיעה לאו כלל.

המאירי (מכות שם) הביין את הרמב"ם באופן אחר, וכתב: "טמא שנגע בקדש – עבירה היא בידו, שאסור לטמא את הקדשים או לסבב להם טומאה, מפני שהוא פוסלם. ומכל מקום אינו לוקה בכך, ומה שכתוב 'בכל קודש לא תגע' – אזהרה לאוכל הוא". מלשונו "עבירה היא בידו" משמע שאין בזה לאו גמור, וגם מפירושו לפסוק משתמע ש"לא תגע" מתפרש על אכילה בלבד. נראה שלדעתו הרמב"ם פירש שהברייתא "או אינו אלא אזהרה לנוגע" באה לשלול לגמרי את הנגיעה (ולא כמשתמע בספר המצוות הנ"ל), ובנקודה זו הברייתא אינה כר' יוחנן ואף לא כריש לקיש¹¹.

שיטת ראשונים אחרים

בניגוד לדעת הרמב"ם, הרמב"ן (יבמות מא,א) פוסק כריש לקיש. הוא דן על הכלל של רבא (יבמות לו,א) שהלכה כר' יוחנן נגד ריש לקיש, פרט לשלושה מקרים שבהם תניא כוותיה דריש לקיש, וכותב: "ולא תקשי לך משום דמשכחינן תניא כותיה דריש לקיש יותר מהני [מן השלושה הללו],

נאמר בתורה בפרשת קרבן שלמים: "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל, באש ישרף, והבשר כל טהור יאכל בשר. והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה" (ויקרא ז,יט-כ). נאמרו כאן שתי הלכות: א. אסור לאכול בשר קדשים שנטמא. ב. אדם טמא האוכל קדשים – חייב כרת¹. מן הסמיכות בין "כל טהור יאכל לבשר" לבין חיוב הכרת לומדת הגמ' (מנחות כה,ב), שרק בשר שכבר הותר לאכילת הטהורים, דהיינו שכבר נזרק דם הקרבן על המזבח, יש חיוב כרת על אכילתו בטומאה, אבל קודם זיקת הדם – אין חיוב כרת. וכך שנינו (מעילה פ"ב מ"ט): "זה הכלל: כל שיש לו מתירין –

11. וביבמות עה,א כתב המאירי: "כל האסור לאכול בתרומה מצד טומאתו - אסור ליגע... אלא שאכילתו... יש בה מיתה... ונגיעה אין בה אלא איסור, ואע"ג דכתב 'בכל קדש לא תגע' כבר פירשו בו אזהרה לאוכל... ואפקה לאכילה בלשון נגיעה לומר שטבול יום פוסלה בנגיעה", כעין סברת הר"ש מדרויש הנ"ל.

12. הן מלשונו "גבי טמא שנגע בקודש" והן מכך שהביא זאת כחריגה מכללו של רבא, והרי אם הסיוע לר"ל הוא רק במחלוקת על המקור לאיסור טמא שאכל קודש - אין תימה שרבא לא הזכיר זאת, כי אין בזה נפקא מינה.

13. בגמ' בגיטין (נג,ב) נאמר שהמטמא מאכליו של חברו, הרי זה איסור דרבנן בלבד (ומוכח משם, מהניגוד למנסך, שעצם מעשה הטומאה אין בו איסור דאורייתא, ולא רק שאינו נגד מזיק מדאורייתא). הרשב"א שם הביא בשם תוס', שהוכיחו מהגמ' שאין איסור דאורייתא לטמא תרומה, או שעל כל פנים אין בכך איסור לאו; ולדעתו הדבר אסור מדאורייתא, ואת הגמ' שם העמיד במטמא חולין, וכן כתב בתוס'